

Töltényhüvely a könyvtárudvaron

Olvasás, könyv és anyanyelv szerves egysége ritkán mutatkozik meg olyan látványosan, mint azt az MKE Olvasószolgálati Szekciójának háromnapos délvidéki vendégjárása során láthattuk. Az élményekben és elgondolkodtató tapasztalatokban egyaránt gazdag program első eseményére Zentán, a Városi Könyvtárban került sor. (A Szekciót még 1996 őszén, Kecskeméten hívta meg országjárásra és könyvtárlátogatásra Hajnal Jenő, a zentai Közművelődési Központ igazgatója.) A konferencia (vagy inkább baráti együttgondolkodás) a „Könyvtár és kultúra a Vajdaságban” címet viselte. Kocsis István, aki a konferencia elnökének tisztét látta el, Fehér Ferencnek, a délvidéki magyar irodalom avatott tollú költőjének a verséből idézett bevezetésként:

(valakivel egyazon kengyelvástól vérzek
valaki önnön fájdalmában ért meg
valakit a napok épp így felnégyeltek
valakiben épp így otthálnak a versek
valaki épp ilyen törzseveszett sámán
s önnön erét metszi pipacsszín oltárán...)

A vendéglátók üdvözlő szavai után Szöllősy Vágó László, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség főtitkára megnyitotta a könyvtárban rendezett fényképkiállítást, amely a Vajdaság életét, műemlékeit mutatta be, valójában azonban ennél sokkal többet tett: táj, nép és kultúra egységét hangsúlyozta Közép-Kelet-Európának egy olyan térségében, ahol „minden impériumváltás a korábbi impérium(ok) által emelt emlékművek ledöntésével próbálta önmagához időzíteni az időszámítást: a történelem velünk kezdődik”. Szöllősy Vágó László könyvét (Népünkkel népünkért. A szabadkai Népkör krónikája, 1872–1992) valamint a „Vajdasági magyar kulturális és történelmi emlékek” c. fotókiállítás képes kalauzát a konferencia valamennyi résztvevője ajándékba kapta a Városi Könyvtártól.

Ezután Matuska Márton, a Magyar Szó szerkesztője „A vajdasági magyar tömegtájékoztatás” címen adott összefoglaló áttekintést. Érdeemes néhány mondatot idézni az előadásából: „...a kisebbségben élő délvidéki magyarságnak soha olyan kedvező körülményei nem voltak a mindenirányú tájékozódásra, mint napjainkban. Pontosabban: a hatalom soha kevesebbet nem törődött azzal, hogyan is állunk és mit teszünk e tekintetben. Azelőtt lapokat tiltottak be, szerkesztőket lincseltek meg vagy zártak be, kiadványokat gyűjtöttek fel vagy koboztak el – mostanában legfeljebb lapjaink székházainak falára írják ki soha fel nem fedezett tettesek, hogy: Gyűlölöm a magyarokat”.

Néhány mondattal később: „Majdnem azt merném állítani, hogy telítve van a médiapiac, de mit szól erre az a – mondjuk – verseci magyar, aki évek óta nem juthat magyar napilaphoz, legfeljebb olyan késéssel, mintha New Yorkból postáznák neki?” Az előadó ezután az újvidéki rádió történeti szerepét idézte fel, amely az 1950–60-as években Radio Novi Sad néven magyar nyelven bírálta a

kelet- és közép-európai „létező szocializmust”, és külföldi hallgatósága körében rendkívüli népszerűséget élvezett. De figyelmeztet is Matuska: „Hogy alapjában véve mind az Újvidéki Rádió, mind pedig a Magyar Szó egypártrendszernek, méghozzá diktatórikusnak a szolgálatában állt, éppen úgy, mint bármely környező ország magyarságának bármely más magyar napilapja, azt sokan még ma sem látják”. Ezután a szomorú jelenről szól: „Napilapunk csupán árnyéka egykori önmagának. Példányszáma a hetvenes években elérte a 75 ezret, ma az átlaga 15 ezer körül van”. (Matuska Mártonnak az 1990-es évek kezdete óta frott cikkei és elemzései jobbára megtalálhatók a Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Adatbázisában, belőlük rajzolódik ki talán a leghitelesebben és legárnyaltabban a délvidéki magyarság politikai és kulturális helyzete.)

A könyvkiadás körülményeiről ezután Bordás Győző, a Fórum Holding Korporáció, Lap-, Könyvkiadó és Nyomdaipari Közvállalat (kimondható nevén: Fórum-Ház) vezérigazgatója számolt be: az évekig egyetlen (valójában monopolhelyzetű) vajdasági magyar kiadó célja az volt, hogy évi 50-60 (vagyis heti egy) könyvvel jelenjen meg a jugoszláviai és a hazai magyar könyvpiacra, és az irodalom, a tudomány, az ismeretterjesztés és a szórakoztatás igényeit folyamatosan ellássa. Az elmúlt fél évtizedben a helyzet azonban megfordult: ma tizenkét vajdasági magyar kiadó vergődik egymás mellett, mindegyik csak szűk profilt vállal fel, és fuldoklik a konkurenciától. Bordás Győző mégis reménykedik a piaci lehetőségek és a kulturális igények egymásratalálásában.

A vajdasági magyar népességről (ezúttal mint potenciális olvasókról) is ő tájékoztatott szigorú számszerűséggel: 1945-ben mintegy 500 ezer fő vallotta magát magyarnak a Vajdaságban, az 1991-es népszámláláskor már csak 350 ezer, számuk mára a polgárháborús veszteségek, a félelem és a külföldre menekülés következtében 300 ezer alá esett. Ha valamilyen gyökeres változást nem sikerül létrehozni a vajdasági magyarság életében – hangoztatja Bordás Győző, és megerősíti őt előadásában és magánbeszélgetésekben a többi résztvevő is – a 21. század végére aligha lesz kinek magyar könyvet írni és eladni a Vajdaságban...

Az anyanyelvi kultúra és a nemzettudat délvidéki fellegvára kétségtelenül az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszéke. Működéséről, tudományos színvonaláról és fejlődési lehetőségeiről ezúttal csak érintőlegesen esett szó (ez nem is képezte a könyvtáros konferencia napirendjét), viszont részletes ismertetést hallottunk a közel 40 ezer kötetes könyvtárról, az állomány értékeiről és a működés mostoha feltételeiről. Móricz Tünde könyvtáros aggodalommal szólt arról a körülményről, hogy az állomány egynegyede feldolgozatlan, ezért gyakorlatilag hozzáférhetetlen. A hozzászólók egy része a „fölösleg” felosztását javasolta, legtöbbször azonban nemcsak igényekkel és jótanáccsal látták el az újvidékieket, hanem személyes és intézményes ajánlkozások is elhangzottak az állomány feldolgozására.

Az Újvidéki Magyar Olvasókör történetét, 1995-ös újjászerveződését Matuska Mária mutatta be, egyúttal szélesebb összefüggésekben is elgondolkoztató adalékokat szolgáltatott könyv és olvasó vajdasági kapcsolatához: „... (Újvidék) város legnépesebb magyar általános iskolája az agyondícsért kétnyelvűségnek napjainkban válik az áldozatává, hiszen alig-alig van már magyar jellege. Minden intézményünk hasonló módon sorvad el... a számunkra és nevünkben létrehozottak valójában nem a mi irányításunk alatt álltak”.

Majd a korábban virágzó, számos magyar olvasókörrel megállapítja: „Könyvállományuknak egy részét hulladéktelepen látta viszont a megbotránkozott lakosság, elenyésző részét mentette meg a városi könyvtár... Az olvasókört a szükség hozta létre. Három évtizedes könyvtároskodásom során megtapasztaltam, mennyire hiányos a magyar tanulóifjúság könyvellátottsága. Pedig a nemzetközi és az anyaországi magyarság egyaránt azt tartja, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség irigylésre méltó helyzetben van. Hogy ez a vélekedés mennyire volt helytálló, azt sanyarú helyzetünk és drasztikus fogyásunk cáfolja a legjobban”.

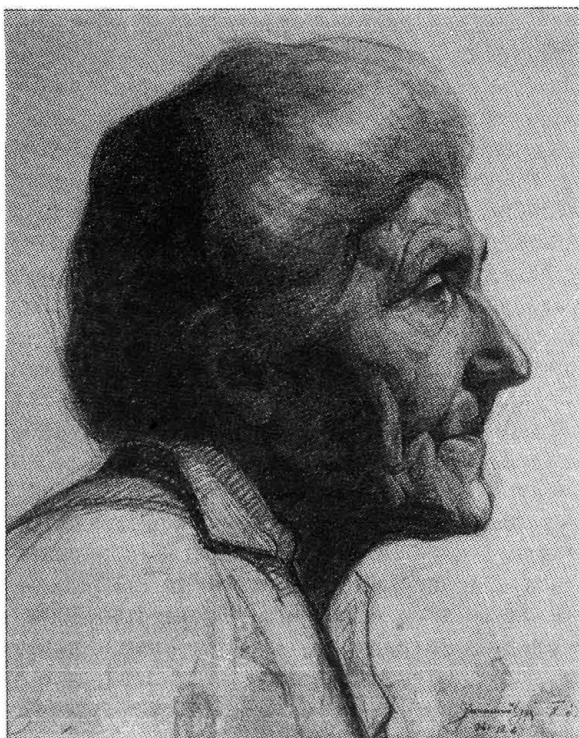
Az olvasókör beszerzési gondjairól is hallottunk. „Az utóbbi időben szinte megoldhatatlan akadályba ütközik a külföldről, elsősorban az anyaországból kapott könyvek importja... a tapasztalt hiány enyhítésére szolgál a meglehetősen szép számban kapott és többé kevésbé illegálisan hozzánk érkező magyarországi könyvcsomag.” És talán a legnagyobb gondról, a tudományos és szaknyelv fogyasztós ismeretéről szól ezután Matuska Mária: „A magyar szakirodalom iránti igény kielégítése érdekében az olvasókör összefogott a tanszékek magyar tanáraival, és a Széchényi Könyvtár közreműködésével mintegy húsz szakfolyóiratot rendelt meg... Az érdeklődés nem is csak Újvidéken tapasztalható irántuk, hanem sokkal szélesebb körzetben. Sokan vidékről is felkeresnek bennünket értük”. Az ismertetést végül megfontolandó szavak zárták: „Magyarországról nézve gyakran nem is látszik, hogy néha csupán egy-egy irányunkba mutatott gesztusnak is milyen jelentősége van számunkra. Ez a kimondottan nemzetiségi hovatarozásra épülő kapcsolat nem ártalmára, hanem felmérhetetlen előnyére válik az elképesztő lemaradás ellen küzdő hazánk (értsd: Jugoszlávia) és a magát már ismét Európában érző anyaországunk számára”.

Talán gesztusértékű volt, talán annál több, a résztvevők legtöbbször azonban személyes élményt jelentett annak az összesen mintegy 300-400 könyvnek az eljuttatása a nagyobb és kisebb vajdasági könyvtárakba, amelyeket a saját otthoni könyvpolcaikról emeltek le, kevésbé ismert hazai kiadók kötetiből állítottak össze, és amelyek a magyar nyelv és történelem közelmúltbeli és jelen állapotáról vittek hírt a vajdasági olvasóknak.

„A határon túli magyarság könyvtárügye” címen tartott előadást Kálóczy Katalin, az MKM tanácsosa, aki a hazai támogatás lehetőségeiről, mértékéről illetve határaitól tájékoztatott, és megkísérelt józan mértéket vonni a túlzott várakozás és az időnként indokolatlan borúlátás végletei között.

A hazai nagykönyvtárak közül természetesen az OSZK előtt nyílik a legnagyobb lehetőség a határon túli magyar könyvtárak rendszeres és kiszámítható támogatására, illetve a nemzetközi együttműködés területének és arányainak a meghatározására – hangoztatta Juhász András (OSZK Nemzetközi Csere Osztálya). A cserekapcsolatok kölcsönössége ugyan időnként nehezen valósítható meg, sőt a könyvállomány célbajuttatása sem problémamentes, az alkalmi megoldások tervezhetetlenek, aligha képezhetik tehát a zökkenőmentes nemzetközi kulturális együttműködés részét.

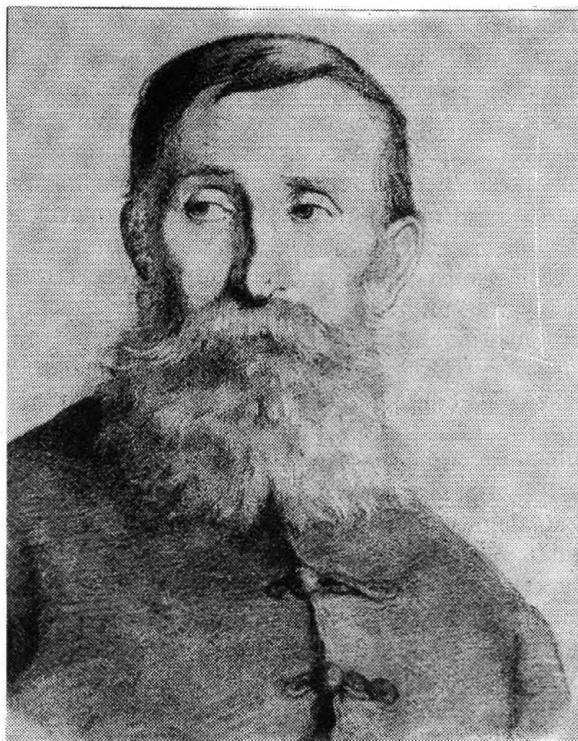
Nemes Erzsébet, az MKE Olvasószolgálati Szekciójának elnöke „A Szekció kapcsolatai a határon túli magyar könyvtárakkal” címen értékelte az elmúlt évek munkáját, az erdélyi, kárpátaljai és szlovéniai könyvtárlátogatást és a Szekció előtt álló feladatokat.

A vajdasági magyar művelődési élet szervezői tudatosan választották Zentát az 1997. évi nemzetközi konferencia helyszínéül: a magyar történelemben sorsfordító zentai csata 300. évfordulója megemlékezéseinek a magyarországi könyvtárosok koszorúzása is része volt. Az 1697-ben győzelmesen megvívott csata helyszínéhez közel, a Tisza partján áll az az emlékoszlop, amelyet az elmúlt évtizedekben többször megrongáltak és árokba döntöttek, de amely 1942-ben elkészült magyar nyelvű feliratával – ha sérülten is – ma ismét hirdeti a magyar összefogás és felelősségérzet diadalát. („Most már a Himnuszt is el szabad énekelni!” – biztattak zentai könyvtáros barátaink, – de bizony a felhangzó énekszótól aligha kerültek volna győzelmi mámorba daliás elődeink háromszáz esztendővel ezelőtt.)

A háromnegyed részben magyarlakta Zenta építészeti kialakítása, élénk forgalma és lakóinak egészséges lokálpatriotizmusa a közeli Szegedre emlékeztet, múzeuma a Tisza árterületén feltárt mammutleletekkel és a gazdag néprajzi gyűjteménnyel komoly értéket képvisel.

Késő délután érkezünk Feketicsre, ebbe a bácskai mezővárosba, amely látogatásunk két éjszakája során kellemes szállást nyújtott. Az elmúlt évek véres polgárháborújának a Vajdaságban kevés nyomát találtuk, bár lélektani hatása még bizonyosan sokáig érezhető lesz. Másnap reggel, amint a település könyvtárával ismerkedtünk, az udvaron többen is a címben említett, kétes értékű emléktárgyat gyűjtöttünk: mindez arra mutat, hogy a törékeny nyugalomtól még hosszú út vezet a valódi békéig.

Igazi élményt jelentett viszont a hajdan nagy jelentőségű, az egész megyének a nevét kölcsönző Bács város meglátogatása. A ferences kolostor ugyan felújított cseréptetővel, a középkort és a barokk századát idéző festményeivel dacolni látszik az idővel, de szerzetes lakóinak száma mindössze kettőre zsugorodott, magyarul pedig egyikük sem ért. A kolostor könyvtárának büszkesége egy, az 1490-es évtizedből származó ősnymtatvány, amelyet azonban a hadszíntér közelsége miatt „óvó kezek” a hátszágba szállítottak, jelenlegi tartózkodási helyéről és a visszaszállításról a szerzetesek nem tudtak pontos adattal szolgálni. (Magát a könyvtárat még a könyvtárosok közül is csak a kivételezetteknek mutatták meg!)

A bácsi vár (amely fogadta Mátyás királyt, és falai között 1462-ben országgyűlést rendeztek), romjaiban is lenyűgöző, „öregtornya” a festői környezet élvezetére csábít.

Hasonlóan gazdag látnivalókkal és magyaros vendégszeretettel várt ránk Doroszló, amely mint délvidéki búcsújáró hely is ismertté tette nevét (a Szentkút vízeről úgy tartják, szembetegségek hatásos gyógyítója), de több magyar író és költő is választott a községben pihenő- és alkotóházat (Fehér Ferenc egykori portáján már formálódik az emlékház, Herczeg János hajlékának sorsáról később döntenek). Az anyaországi könyvtárosokat – azért ilyen sem történik minden nap! – két hatalmas bogrács borjúpörkölttel várták, az ebédet a népviseletbe öltözött legifjabb korosztály bájos táncösszeállítása nyitotta meg, és az idősebbek fűvészenekarának tánra ingerlő taktusai zárták. (Az említett szarvasmarha fel-

tétlenül jó ügyért áldozta ifjú borjúéletét, fölséges ízeivel egy barátságokat teremtő, emlékezetes lakoma főszereplője lett.)

A hosszú és mozgalmas nap estéjét Kupuszinán, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület tagjainak társaságában töltöttük. Az igényesen felújított templom megtekintése és a település szellemi életéért sokat tevő plébános személye közvetlen hangulatúvá tette az esőre fordult estét. A számítógépparkkal jól felszerelt iskolában a könyvtár inkább csak keresi a helyét, ajándékkönyvcsomagunkkal talán sikerült a magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági könyvek hiányát valamelyest enyhíteni. (Kupuszina a 20. század elején mindössze néhány évig viselte a Bácskertes nevet, lakóinak azonban „nem maradt elég idejük hozzászokni”).

Vajdasági vendégjárásunk befejező napján Topolya város könyvtárába látogattunk, amely állományának tiszteletet parancsoló méreteivel (60 ezer fölötti kötetszám), rendjével és feldolgozottságával komoly szakmai értéket képvisel. A könyvtár fiatal igazgatója különös „ars poeticát” fogalmazott meg, amelyet évek óta követ: „Az a haza elutasított, ez a haza nem haza – marad a könyvtár”. Ne ilyen döntés eredményeként, de további sikereket, olvasókat és könyveket kívánunk munkájához! A topolyai könyvtár magyar könyvei között százával láttunk olyan példányokat, amelyeket szabályosan „ronggyá” olvastak, és amelyeket hazai könyvtárainkban már régen kivontak volna a forgalomból. Csakhogy Topolyán nem könnyű az állomány felújítása, a könyvek pótlása!

És még valami: a 60 ezer kötetes könyvtár katalógusának legnagyobb részét kézzel írták, több személytől származó, gondos kézírással. Amikor e különös anakronizmus okára rákérdeztünk, meglepő választ kaptunk: nincs (illetve nagyon kevés) a latinbetűs és magyar ékezetes írógép*, amely gépelt katalógust eredményezhetne. A komputerezés mámorában élő tisztelt hazai könyvtárvezetők: fölöslegesnek tartott és roncslepre ítélt írógépeink ott még küldetést tölthetnek be...!

A háromnapos vajdasági könyvtárlátogatás hivatalos programjának végére, a kódexmásolók türelmével megáldott topolyai könyvtárban ismét Kocsis István versidézete tett pontot (vagy inkább felkiáltójelet). Horváth Sándor, ungvári költő sorait ajánlotta hazaiaknak és a határon kívül élőknek, könyvtárosoknak és a könyvek olvasóinak:

„...mert a haza nem eladó
ezüstpénzre sem váltható
mert a haza szemünk fénye
határait belénk véste...
mert a haza te magad vagy”.

Lukáts János

* Juhász Jenő, az OIK főigazgatója a könyvtár öt nélkülözhető írógépét ajánlotta fel a délvidéki magyar könyvtárak megsegítésére és leromlott műszaki felszerelésük javítására. Az írógépek elszállítását és eljuttatását az érdekeltekhez az MKE Olvasószolgálati Szekciója vállalta magára.

